Vefatının 75.Yılında
ULUSLARARASI

MEHMET AKİF ERSOY

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

12-13 Mart 2011

Hazırlayan
Vahdettin Işık

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları
No.21

Vefatının 75.Yılında

ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

12-13 Mart 2011

Hazırlayan
Vahdettin Işık

Yayın Koordinatörü
Av. Ömer Arısoy
Mustafa Aydın

Mehmet Akif Fotoğrafı
M. Ruyan Soydan

Organizasyon - Grafik - Tasarım
www.firstclasstourism.net

Baskı
www.stepajans.com.tr

ISBN
978-605-88179-2-0

Yayınlayan
Zeytinburnu Belediyesi
Kazlıçeşme Mh. Albay Cd. 165, Zeytinburnu-İSTANBUL
0212 143 11 11
www.zeytinburnu.bel.tr

2000 adet basılmıştır.
Kasım 2011 İstanbul

Yazıların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kitaptaki yazı ve görsel malzemelerin yayın hakkı
Zeytinburnu Belediyesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsüne aittir.
Yazılı izin olmadan kısmen veya tamamen çoğaltılamaz.

MEHMED AKİF İLE HAFIZ İBRAHİM ŞİİRLERİNDE HZ. ÖMER BİN HATTAB

Abdurrazek AHMED *

Özet

Aynı coğrafyada, yaklaşık bir asır öncesinde, aynı çatı altında; Osmanlı çatısı altında, aynı dönemlerde yaşamış iki milli şair öne çıkar. Bunlar; Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) ve Hafız ibrahim (1872-1932]'dir. Bu iki şairin öne çıkan ortak özellikleri; etkilendikleri kültür kaynaklarında benzerlikler bulunması, ebeveynden birisinin başka bir halktan olması, babaların küçüklerini büyütmeden vefat etmiş olmaları, belli bir dönem sıkıntılı bir hayat yaşamaları, gerek mensup oldukları ülkeyi gerekse yurt dışında pek çok yeri görüp dolaşmış olmaları, millî ve dini konulara değinmeleri, devlet idaresiyle ilgili olmaları, toplumlarının büyük bir kesimi tarafından kabul görmeleri, ana vatanlarından uzakta bulunmak zorunda kalmaları ve gerekse buralardaki duygularını gerekse diğer konularla ilgili kanaatlerini şiirleştirmeleridir. Mehmed Akif ile Hafız İbrahim'in kendilerinden belli bir ölçüde etkilendiği Doğulu ve Batılı pek çok yazar ve fikir adamı vardır. Bunların arasından iki önemli şahsiyet ön plana çıkar: Victor Hugo ve Muhammed Abduh... iki şairin şiirlerine genel olarak bakıldığında, şiirlerde toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilen millî, manevî pek çok konunun dile getirildiği görülebilir. Dini şiirleri arasında yer almış çok konu bulunur, gerek şairlerin gerekse yaşadıkları durum ve dönemin şahsiyetini arayıp yokladığı Hz. Ömer Bin Hattab bunların başında gelir...

---

* Dr. Abdurrazek AHMED - 1976 yılında Sohag, Mısır'da doğan Abdurrazek Ahmed, ilk, orta ve lise öğrenimini Sohag'da, lisans ve yükseköğrenimini Kahire Ezher Üniversitesi Diller ve Tercüme Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Eylül 1999 yılında da bu bölümün araştırma görevlisi olarak göreve başladı. "Ahmed Hikmet Müftüoğlu'nun Çağlayanlar Hikayeleri ile Gönül Hanım Adlı Romanında Ulusçuluk Fikri" konulu yükseklisans tezini 2004 yılında tamamladı. 2004-2005 yılında Asyut'taki Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi ile Munufiyye'deki Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi Tarih Bölümleri'nde Osmanlıca dersi verdi. 2006 yılında Türkiye'ye gelerek istanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora yapmaya başladı ve "Cumhuriyete kadar Türk Romanında Araplar ve Arap Coğrafyası" konulu bir tez hazırladı. 2007 yılında istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Diller ve Edebiyatları Bölümünün düzenlediği Uluslararası Doğu Dilleri ve Edebiyatları Doğu'daki Batı Sempozyumuna "Batı'da Doğulu Bir Bilge: Edward Said" konulu tebliğiyle katıldı.

MEHMED AKİF VE HAFIZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE HZ. ÖMER BİN HATTAB

Bu başlık altında, şiirlerinde Hz. Ömer bin Hattab'ı ele almış iki şairin birbirlerine benzeyen noktalarını araştırarak Hz. Ömer Bin Hattab'ın hangi yönü veya ahlakı üzerinde durduklarını dile getirmeye çalışacağız. İki şairin aynı dönemde yaşamış olması, doğum ve ölüm tarihleri arasında 1-4 sene fark bulunması, aynı neslin ve çağın görgü tanığı olmalarını ortaya koyar. Hele o dönem yaşadıkları Orta Doğu bölgesinde sosyal adalete riayet ve halkı önemsemeye ihtiyaç açısındandır.

Zamanında şairler ve bugün de bizim yaşamakta olduğumuz bu bölgenin, dış güçlerin müdahale alanı olup adalete muhtaç, susamış bir durumda olduğu besbellidir. Geçen asrın başlarında bu coğrafyada yaşanmış bir sürü olay vardır ki benzeri bugün yaşadığımız olaylardır. Geçtiğimiz asır ile yaşadığımız asırda yaşanan bu olaylar arasındaki benzerlik, "Tarih tekerrür eder" tezini savunan dünya görüşünü doğrular gibi karşımıza çıkar.

Benzer olay ve hadiseler yaşanmış bu Orta Doğu bölgemizde, bir zamanlar aynı çatı altında; Osmanlı çatısı altında iki şairimiz; Mehmed Âkif Ersoy (1873-1936) ve Mısırlı olan Hafız İbrahim (1872!- 1932) yaşamışlardır.

Aynı dönemde yaşamış bu iki şair ve milli şahsiyetin benzer tarafları bulun-

duğu tespit edilmiştir. Söz konusu ortak noktaları dile getirdikten sonra, bu tebliğin konusunu oluşturan Hz. Ömer Bin Hattab hakkında yazdıkları şiirlere geçilip, şairlerin Hz. Ömer'in ilgilendikleri yönlerini ve aralarındaki ortak unsurlara değineceğiz.

Mısır'da; Kahire'de yaşayıp tanınmış olan Hafız İbrahim'in, İstanbul'da doğup yetişmiş ve ömrünün neredeyse 11 yılını Kahir'de yaşamış olan Mehmed Akif ile görüşmüş olmasına dair bir bilgiye ulaşılmamış olmakla birlikte, birbirlerinden haberdar olmaları bir olasılıktır.

Şairler arasında söz konusu ortak noktaların belirgin olanları birkaç maddede toplanabilir:

- ◇ İki şairin baba veya anne tarafı, mensup olduğu başka bir halktan olması ve ailenin diğer fertlerinin dünyaya gelişlerinin benzer olmasıdır.
- ◇ İki şairin tahsilini düzenli ve kesintisiz bir şekilde, kısa bir süre için olsa da, devam ettirememiş olmasıdır.
- ◇ İki Şairin belli bir çizgide maddi açıdan sıkıntılı bir hayat yaşamış olmasıdır.
- ◇ İki şairin kendileri devlet adamı olup kendi büyüklerinin devlet adamları yakınında bulunmuş olmasıdır.
- ◇ İki şairin Nil Nehri ile yakından tanışıp hayranı ve şiirlerinde ona yer vermiş olmalarıdır.
- ◇ İki şairin hem kendi kültürü hem de Batı kültürüne vakıf ve kendi edebiyatlarının yazar ve şairlerinden etkilenmiş olmasıdır.
- ◇ İki şairin ümmet derdini taşımış, yakından ilgilenmiş ve ümmetin yaşadıkları dönemdeki meşhur âlimlerinden etkilenmiş, ilişki ve samimiyetleri olmuş olmasıdır.
- ◇ İki şairin iş gereği, seyahat veya sürgün olarak ana vatanından uzakta kalmış olmasıdır.
- ◇ İki şairin dini, tarihi his ve kültür arka planlarının, güçlü ve derin olmasıdır.

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyip kendisinin eliyle yazdığı gibi 1872'de doğmuş olduğu düşünülen Muhammed Hafız İbrahim, Nil kıyısında bulunan ve şu anda Asyut iline bağlı olan Dayrut kasabasında ev hâline getirilmiş bir sandalda dünyaya gelir... Dolayısıyla şair ileride sadece Hafız İbrahim ve Nil Şairi olarak bilinecektir.[1]

1 Abdulhamid Sened El-Cindi, Şairül'-Nil; Hafız İbrahim, 4. Baskı, Darül' Maarif, Kahire, tarihsiz, s. 16

Hafız İbrahim'in babası Dayrut Kanatırı(gözlü köprü) mühendisi olup Mısırlı İbrahim Fehmi'dir.[2] Annesi ise, Türk asıllı "Assırvan" ailesinden olup Bursalı Ahmed Bey'in kızı Kerime Hanım'dır.[3]

Hicri 1290 Şevval\ Miladi 1873 Aralık ayında, İstanbul'da Fatih'in Sarıgüzel mahallesinde dünyaya gelen Mehmet Akif Ersoy'un babası ise, Fatih medresesi müderrislerinden olup Arnavutluk bölgesinin İpek kasabasına bağlı bir köy olan Şuşisa'dan küçük yaşta tahsil için İstanbul'a gelmiş Mehmed Tahir Efendi'dir(1826-1888). Annesi ise, Türk olan Emine Şerife Hanım (1836-1926)dır.[4]

Dolaysıyla iki şair, anne tarafından Türklükte birleşiyorlar.

Hafız İbrahim'in dünyaya geldikten 3 yıl sonra, hakkında her hangi bir bilgiye ulaşılamamış bir kız kardeşi dünyaya geldiği gibi,[5] Mehmed Akif 'in de dünyaya geldikten iki yıl sonra ailesinin Nuriye ismini verdiği bir kız kardeşi doğar.[6]

Hafız dört yaşında iken babası vefat edip kendisi yetim kalır. Annesi esasen fakir birisi olan kardeşi Mehmed Niyazi Efendi'nin yanına giderek Kahire'ye taşınırlar. Hafız"ın dayısı, onu Kale'deki Hayriye mektebine yazdırarak tahsile başlamış olur. Sonra da ilkokul olan Kırabiyyeh mektebine geçer, oradan Mübtediyan mektebine, ardından Hidiviye medresesine geçer. Hafız İbrahim Hidiviye'deki eğitimini sona kadar devam ettiremez; Tanta şehrine taşınan dayısı Mehmed Niyazi Efendi yanına gitmek zorunda kaldığı için eğitimine ara verir. Dayısının yanına giden şair, dayıya yük olmaya başladığını görünce yanından ayrılmaya ve iş bulmaya karar verir, bu yüzden tahsiline devam edemeyerek eğitimi kesintiye uğrar. On altı yaşındayken bu duruma düşen şair, dayısının onu yük olarak gördüğünü algıladığını ve kendisinin bundan hoşlanmadığını, hatta içi incinmiş olduğunu dayı yanından ayrılma kararını aldığını anlamlı şu iki dizesiyle ifade eder:[7]

Biliyorum, sana yük olmuşum,az kaldı diye inanıyorum...

2 Divan-u Hafız İbrahim, 1. c. s. 6

3 Abdulhamid Sened El-Cindi, s. 16

4 M. Ertuğrul DÜZDAĞ, Mehmed Akif ERSOY, DN-ADEN Yayıncılık, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2006, s. 3

5 Abdulhamid Sened, g. e. s. 16

6 M. Ertuğrul Düzdağ, g. e. s. 3

7 Divan-u Hafız İbrahim, 1.c. s. 7

Gözün aydın olsun, çekip gidiyorum[8]

Mehmed Akif de tahsiline erken yaşta; 1878 yılında 4 yaşındayken Fatih'te Emir Buhari Mahalle mektebinde başlar. 1879 yılı sonlarında Fatih İbtidaisine geçmişken 1882 yılında Fatih merkez Rüşdiyesi'ne başlar... Mehmed Akif'in babası 1888 yılında vefat eder. Akif, 1889 yılına kadar Mülkiye mektebine devam eder... Ailenin baba vefatından dolayı düştüğü maddi sıkıntı içinde bulunan Akif, Mülkiye'yi bırakmak zorunda kalır... Dolayısıyla onun eğitimi de, Hafız İbrahim kadar olmasa da, kesintiye uğramış olur... İlerde iş bulmak için 1889'da açılan Baytar mektebine geçer, oradan baytar olarak mezun olur...[9]

Erken yaşta yetim kalmış Hafız İbrahim, dayısının yanında bir süre kaldıktan sonra ayrılmak mecburiyetinde kaldığını görmüştük. Kendi geçimini sağlamak için bir iş arar, akıcı ve inandırıcı bir üsluba sahip olduğu için avukatlık yapmaya karar verir, kendine büro açacak imkânları olmadığından bir avukatın yanına gidip çalışmaya başlar... Avukatlığa fazla devam edemeyen şair, derdine başka bir çare bulmak için uğraşırken Harp okuluna girer. 1891 yılında mezun olur. Böylece bir gelir kaynağına sahip olur. Bu konuda el-Barudî'[10]den etkilenir, muhtemelen onun gibi kalem ve kılıçla ün yapmayı düşünmüştür.[11]

Mehmed Akif de, babasının vefatı neticesinde eğitimine kısa bir ara verir. Akif'in evlilik hayatı da maddi sıkıntılar içinde geçmesi, şairin üzerinde tesirler bırakır. Eşi İsmet Hanım'ın nefes darlığı ve asabi bir rahatsızlığa yakalanmış olması, kendi işini daha da güçleştirir.[12]

En son 1925'te gidip on buçuk yıldan fazla kaldığı Mısır'daki hayatı da, Abbas Halim Paşa'nın ilgi ve riayetine rağmen, maddi ve manevi açıdan sıkıntısız geçmez. Eşref Edib eserinde Akif'in maddi sıkıntıları için şöyle yazar:

---

8 ثقلتْ عليك مؤونتي۞ إني أراها واهيه
فافرح فإني ذاهب۞ متوجه في داهية

Divan-u Hafız İbrahim, 1. c. s. 8

9 R. İhsan Eliaçık, Mehmed Akif Ersoy, 1. Baskı, Step ajans, İlke Yayıncılık, İstanbul 2004, s.12-14

10 Mahmud Sami el-Bârûdî (1839-1905) : Mısırlı neo-klâsik şairlerin ilkidir. Bu akımı başlattığı için neo-klasizmin diğer bir adı da el-Bârûdî Ekolü' dür. e1-Bârûdî 1839 yılının Ekim ayında Mısır'da dünyaya gelmiştir . Ataların soyu Memlûk sultanlarına kadar uzanır. Ailesi Osmanlı devleti zamanında Mısır'da mültezim olmuş zengin bir ailedir... Şair 12 Eylül 1905'te ölmüştür. Divanı ve e1-Muhtârât adlı şiir antolojisi, ölümünden sonra eşi tarafından yayınlanmıştır.

11 Divan-u Hafız İbrahim, 1. c. s. 11

12 R. İhsan Eliaçık, s. 26

"*Üstad'ın bütçesi hiçbir zaman muvazene bulamıyordu. Bu sebeple borçsuz kaldığı nadirdi.*"[13]

Hafız İbrahim, 1891 yılında on dokuz yirmi yaşında teğmen olarak devlet adamı olmak yolunda ilk adımını atar, bir süre Harbiye Nezaretinde çalıştıktan sonra çeşitli vilayetlerde karakol subaylığı yapar. Daha sonra, istemeyerek olsa da, İngilizlerin Sudan'a yaptığı çıkarmaya katılır. Mısırlıların 1899'da Sudanda İngilizlere karşı çıkardığı isyanda bulunup adı geçtiği için Kahire'ye çağrılarak görevden atılır. Şair bu sırada otuz bir yaşlarında idi. Görevden çıkarılmasından dolayı 1911 yılına kadar maddi bir sıkıntı içinde yaşar[14]...

Bu arada günlerinin çoğunu edebî konuşmaların geçtiği kahvehane ve arkadaş ziyaretlerinde geçirir. Hele Sudan'a gitmeden önce onunla tanışmış olduğu İmam Muhammed Abduh(1845-1905)'un meclisine sık sık giderdi.

1911 yılında Mısır Millî Eğitim Bakanı Haşmet Paşa tarafından Darul-Kutup (Mısır Millî Kütüphanesi), Edebî Eserler başkanlığına getirilir. Böylece içinde bulunduğu kötü ekonomik durumdan kurtulmuş olur. 1912'de Bey unvanı almış ve kütüphanedeki görevine 1932 yılında emekli olana kadar devam etmiş olan şair, aynı yılın 21 Temmuz'unda vefat eder.[15]

Sudan Olayı dışında sakin bir hayat süren Hafız İbrahim, tek bir sefer evlenir, ancak bu evliliği birkaç ay sürür.[16]

Hafız İbrahim'in babasının da, bir devlet memuru olarak çalıştığını görmüştük. Aynı zamanda devlet adamlarınca ilgi görmüş ve iltifatını kazanmıştır. Yukarı Mısır paşalarından biri olan Mahmud Süleyman Paşa'nın iltifatına mazhar olmuş, cömertçe davranışlarının bir neticesi olarak oğul Hafız'ın dünyaya geldiği gemiye sahip olur. Paşanın oğulları da, babalarının vefatından sonra Hafız'ı sorup ona ilgi göstererek cömert davrandılar, hele oğlu Muhammed Mahmud, şairi nezaketi ve sanatı için yanına çağırır, onu kabul edip onunla muhabbet ederdi... Şair de bu paşanın hakkını bilerek onun için bir mersiye yazar...[17]

Mehmed Akif de, gerek babası gerekse kendisi devlet adamlarına yakın olmuştur. Örneğin, babası Hoca Tahir Efendi, 1887 yılında huzur dersine

13 Eşref Edib, Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, Hazır. Fahrettin Gün, Ravza Matbaası, Beyan Yayınları, Ocak 2010, S.189

14 Divan-u Hafız İbrahim, 1. c. s. 13,14

15 Abdulhamid Sened, g. e. s. 46

16 Divan-u Hafız, s. 116

17 Abdulhamid Sened, g. e. s.15

davet edilir ve derslere " muhatab" olarak katılır... Hoca Tahir Efendi vefatından sonra da, talebesi İbnülemin, hocasının ailesiyle ilgilenip hal hatırını sorardı. 1889 yılı baharında Yakacık'a giden Emin Paşa ailesi, Tahir Hoca'nın çocuklarını da eskisi gibi yanlarına alır...[18]

Akif kendisi de, 1893'te baytar müfettişi olarak devlet hizmetine girerek 1898'e kadarki dönemde Osmanlı ülkesinde Rumeli, Anadolu ve Arabistan'ın çeşitli bölgelerinde görevli olarak dolaşır, çeşitli merkezlerde kısa ve uzun müddetler kalır...1914 yılı sonunda devlet tarafından vazifeli olarak Almanya'ya gönderilen heyete dâhil olarak Berlin'e gider... 1920 yılında Burdur'dan milletvekili seçilen Miralay İsmail'in istifası üzerine, onun yerine Burdur vekili seçilir...[19]

Mehmed Akif'in aynı zamanda, ilerde, Mısır'da onu misafir edecek devlet adamı Abbas Halim Paşa(1866-1934) ile de samimi ilişkisi ve muhabbeti vardı. Paşa'nın İstanbul'da; Heybeli'deki köşkünde bulunduğu sürece ziyaretine giderdi...[20]

İlk defa 23 Aralık 1913 yılında Mısır'a giden Mehmed Akif, Mısır'ın gezilecek yerlerini gezip görür,[21] özellikle Nil Nehri sahilinde bulunan El-Uksur şehrini ziyaret eder, Nil kenarına oturarak güneş batmasının Nil'le beraber yarattığı muhteşem manzarayı seyreder. "El-Uksur" ve " Firavunla yüz yüze" adlı şiirlerini yazarken Nil'in azametine hayranlığını açığa vurarak onun için "*bu " Nil-i Mübarek"*[22] ifadesini kullanarak şöyle betimler:

Fakat, bu "Nil-i Mübarek" mezar kadar hissiz;
Bütün sevahili boğmuş, gömerken emvacı,
Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı,
Huzur içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor;
Semayı altına sermiş, derin derin uyuyor![23]

Akif, başka bir yerde de Nil vadisi için şöyle der:

O Nil'i koynuna çekmiş yeşillenen, vadi,

18 R. İhsan Eliaçık, g. e. s. 13

19 A. g. e. s. 15, 24

20 Eşref Edib, g. e. s. 193

21 a. g. e. s. 85

22 Safahat, s. 454

23 Safahat, s.454

- ki yok hazan safahatında ömrünün ebedi-
Önümde, zümrüde benzer, yığın yığın mevcatı,
Saçıp saçıp uzuyor: sanki bir serab-ı hayat!
Bu yal u bali bütün gün kucaklıyan o güneş,
Ki; Nil'i şarkına almış da garba geçmişti;[24]

Mehmed Akif, Mısır hakkında yazdığı şiirlerinden anlaşılacağı üzere Nil hayranı olurken... Hafız İbrahim ise Nil şairi oluyor; Nil üzerinde doğmuş zaten. Şiirinde de ona geniş yer verir. Örneğin, Nil üzerinde Asvan barajı inşa edilmesinden sonra, Nil suyu azalmasının sebebini şöyle açıklar:

Nil, üstündeki barajın duruşunu beğenmeyip suyu Sudan'a çekildi;
Kenarları üzerinde insanın bir entrikasını görmek, onu korkuttu[25]

Edebiyat hakkındaki görüşlerini makalelerinde neşreden Mehmed Akif, eskilerden bir lirik şair olarak Fuzuli'yi beğenir. Leylaname diye adlandırdığı "Leyla ve Mecnun" mesnevisini plansız bulurken ve Divan şiirine karşı durarken, Fuzuli'yi bir Fransız lirik şair olan Lamartine ile kıyaslamadan da kendisini almayarak şöyle der: *"... İkisi de bir hüsn-i layezalin medhuş-i cemali idi."*[26]

Akif, Doğu edebiyatından Sa'di'yi kendine bir model kabul eder ki Arap ve Fars şiirini reddeden nesiller için bu yeni bir seçimdir. Akif'in Sa'di'yi beğenmesinin sebebi ahlakçı bir yazar olmasıdır.[27] Akif'in, Tevfik Fikret şiiri tesirinde olması, ilk şiirlerinden itibaren söylenir. Hatta Safahat'ın başında Tevfik Fikret gibi okuyucusuna seslenir:

Bana sor sevgili kari, sana ben söyleyeyim,

Ne hüviyette şu karşında duran eş'arım.[28]

Akif kendi edebiyatı ve Doğu edebiyatına vakıf olduğu gibi, Batı edebiyatına da vakıftı. Çoğu zaman cebinde Fransızca bir eser bulunur, vakit buldukça okurdu. Batı edebiyatından, hele Fransız edebiyatçılarından Lamartine'i

---

24 Safahat, s. 301

25 أنكر النيل موقف الخزان ۞ فانثنى قافلاً إلى السودان
راعه أن يرى على جانبيه ۞ رصدا من مكايد الإنسان

Divan-u Hafız, 1.c. s. 238

26 İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar(1839-1923), 2. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 2006, s. 291,292

27 a. g. e.s. 592

28 Safahat, s. 27

her zaman büyük hürmet ve muhabbetle yad ederdi. Ve şöyle derdi:

"...Cihan-ı şiirin beterin tabakatına yükselen Feyzi-i Hindi'ye nasıl hayran olursam, Fuzuli'yi ne kadar seversem; Lamatrine'i de o kadar sever, o kadar hürmetle, o kadar iştiyak ile yad ederim."[29]

Batı edebiyatçılarından (Alexandre) Dumas Fils'in kudretine hayran şair, damadı Ömer Rıza anlattığı gibi İngilizlerin Shakespeare'ini, Milton'unu, Bayron'unu daha başka büyük simalarını, Fransızların Anatole France'a kadar bütün sanat ulularını okumuş ve kendisine tavsiye olunan her eseri didikleye didikleye incelemişti.[30]

Batı edebiyatından okuduğu kimi önemli eserler şunlardır: Ernest Renan'ın *Souvenirs d'Enfance et de Jeunesse'si , Victor Hugo'nun Sefiller'i, Sienkiewicz'in Quovadis. Ayrıca Hernani, Jack, Tais, Graziella ve Confession gibi eserleri okumuştur.*[31]

Hafız İbrahim de, kendi edebiyatından, hele ondan önceki edebiyatçı nesilden etkilendiği düşünülmektedir. Şair, Esfahani'nin(284\897-356\967m) Ağani adlı kitabını, eski şairlerin divanlarını; hele Ebul'Alaa El- Maarri'yi(363\973-449\1057m), Ebu Nevvas(145\762-199\813), Ebu Temmam(796-843), Elbuhturi(205\821-284\897) vd. okuyup şiirlerinden beğendiğini seçerdi. Bu eski şairlerin pek çoğunu ezberler ve kendi meclisindekilere de dinletirdi.[32]

Arapça ile yetinmeyip Fransızcayı öğrenen şair, Fransız edebiyatını okuyup birkaç eserini Arapçaya aktarır. Hafız'ın, Mehmed Akif'in okuduğu eserler arasında yer alan Hugo'nun " Sefiller" eserini Arapçaya aktarması, Fransızcadan yaptığı tercümelerin başında gelir.[33]

Hafız Hugo için şöyle der:

Bir yabancı şairdir ki şiir semasındaki yıldızı, Arap şairlerinin yıldızlarını neredeyse geçerdi

Gökyüzündeki yıldızları selamlayıp onların üstünde Ma'arri ile buluştu.[34]

---

29 Eşref Edib, s. 74

30 a.g.e.s.75

31 Ahmed Kazım Ürün, Ahmed Şevki ve Mehmed Akif'te Ortak Unsurlar; Nüsha dergisi, Yıl 2, sayı: 7, Güz 2002, S.85

32 Hafız İbrahim; Şairü'şşe'abi ve Şairü'l Nil, s. 36

33 a.g.e.s.36

34 أعجمي كاد يعلو نجمه ۞ في سماء الشعر نجمَ العربي
صافح العلياء فيها والتقى ۞ بالمعريّ فوق هام الشهب

Divan-u Hafız, 1.c. s. 38

Shakspere'i de okuyup beğenen Hafız, İngiltere'deki İlmi Kurum'un 1916 yılında İngiliz şairin 300. Yıldönümü için düzenlediği törene davetli olarak katılınca Shakspere hakkında şöyle der:

Mısır'dan seni selamlar bir şair ki dâhilerin sözüne düşkün ve tutkuludur.

Arap ve Acem söz krallarının, anma gününe yürümesi de onu mest eder[35]

Âlim bir baba çocuğu ve erken yaşta dini eğitime verilmiş olan Mehmed Akif, ümmet derdini taşımış, bunu da, Safahat'ı ve makalelerinde yansıtmıştır. Ümmeti bilgilendirip bilinçlendirmek, onun için bir gayedir. Yüce bir maksattır.

Ümmet meselelerinin geniş yer aldığı ilk nüshasını 14 Ağustos 1324\27 Ağustos 1908 yılında çıkarıp daha sonra Sebilürreşad adını almış Sırat-ı Müstakim gazetesi, şairin ümmete karşı olan hassasiyetinin diğer bir göstergesidir. Her hafta mecmuanın sayfalarında üstadın bir şiiri yer almasıyla birlikte, Mısırlı büyük yazar ve düşünürlerin, Şeyh Muhammed Abduh'ların(1849-1905) ve (Muhammed) Ferid Vecdi'lerin(Ö.1945) yazılarını tercümeye başlayıp yayınlardı.[36]

Ümmetin âlimleriyle samimiyetleri olup İslam âlemini sürekli düşünen Akif, İslam dünyasının düştüğü çukurdan ancak Muhammed Abduh ve Cemaleddin Efgani gibi âlimlerin destek ve emekleriyle, benzer zihniyet ve fikirlere sahip zatlarla kalkabileceği kanaatinde idi.

Ümmetin ilerleyip gelişmesinin, lafla değil, sadece uğraşı ve çalışmakla olacağına inanır ve bunu Abduh ile Efgani arasında şiir olarak bir diyalog şeklinde ifade eder:

Mısır'ın en meşur üstadı Muhammed Abdu,

Konuşurken neye dairse Cemaleddin ile;
Der ki tilmizine Afganlı: " Muhammed, dinle!
İnkılab istiyorum, başka değil, hem çabucak,
Öne bizler düşüp İslam'ı kaldırmazsak,
Nazariyyat ile bir şey olur zannetme...[37]

Mısırlı şairimiz Hafız İbrahim de, küçüklüğünde azımsanmayacak kadar

35 يحيك من أرض الكنانة شاعر ۞ شغوف بقول العبقريين مغرم
ويطربه في يوم ذكراك أن مشت ۞ إليك ملوك القول عرب وأعجم

Divan-u Hafız, 1. C. S. 72

36 Eşref Edib, s. 65,66

37 İnci Enginün, s.593

dini eğitim alır, kendi kendini aydınlatıp bilgilendirmek gayretine sahip olan Hafız, Mehmed Akif gibi İslam dünyasını önemseyip yaşadığı sıkıntıları göz önünde bulundurur... Muhammed Abduh ile şahsen tanışır, Ezher'de Şeyh'in düzenlediği tefsir, felsefe, fıkıh, belagat ve tarih dersi halkalarına katılır, Şeyh de onu kendine daha yakınlaştırır, evine davet ederek ilişkileri daha da kuvvetlenir[38]...

Hafız, Şeyh ile tanışıp yakın olduğu dönemde Mısır'da bir subaydı. Sudan'a gönderilince şeyh Abduh ile yazışırdı. Sudan'dan dönünce Şeyhin vefatına dek beş yıl boyunca yanından ayrılmaz, onu sever, şiirlerinde överdi. Şair, Şeyhi - adalet, takva, hikmet ve mütevazılık açısından[39]- Hz. Ömer bin Hattab'a benzetirdi. Şeyhi methederek kendisine insanların inandığı hurafeleri şikâyet ederdi:

Ey Hidayet İmamı! Gördüm ki insanlar sivrilip Şeri'ate aykırı şeyleri ihdas eylediler;

Mezarlardaki ölüleri kutsar, onlardan hayatı dileyip etrafında tavaf ededurdular [40]

Hafız gibi Muhammed Abduh'tan etkilenen Akif, gerek iş icabı, gerekse seyahat niyetiyle veya sürgün olarak ana vatanından uzakta kalır. Şair, seyahate ilk çıktığında Mısır'a 1913'te çıkar ki iki ay sürmüş seyahatinin dönüşünde, Medine'ye uğrar.[41] Bu seyahate ait izlenimlerini El-Uksur şiirinde görmek mümkündür. İkinci bir seyahati ise, Harbiye nezaretine bağlı olan " Teşkilat-i Mahsusa"dan görevli olarak 1914'te Almanya'ya; Berlin'e yaptığı seyahattir. Üç ay kadar süren bu seyahat, " Berlin Hatıraları" şiirinin yazılmasına vesile olur.[42]

1915 yılında yine teşkilat- mahsusa heyetine katılarak Necid'e gider, 1918'de Lübnan'a gider. 1919 yılının ilk aylarında başlayan Milli mücadele yılları boyunca Anadolu'yu da dolaşarak milli mücadeleyi destekleyen konuşmalar yapar, vaaz verir. Sonunda Mehmed Akif, Halim Paşa'nın misafiri olarak 1923 ve 1924 yılı sonlarında Kahire'ye gider, kışları orada geçirdikten sonra 1924 ve 1925 baharlarında yine Paşa ile birlikte İstanbul'a döner.

---

38 Essaid Mahmud Abdullah, Hafız İbrahim Dirasetun Tahliliye li- siretihi ve Şiirihi, ts. S.25,26

39 Essaid Muhammed Abdullah, a.g.e.s.28

40 إمام الهدى إني أرى القوم أبدعوا ۞ لهم بدعا عنها الشريعة تعزف
رأوا قبور الميتين حياتهم ۞ فقاموا إلى تلك القبور وطوفوا

Divan-u Hafız, 1. C. S.

41 Eşref Edib, s. 85

42 a. g. e. s. 87, 91

1925 sonundaki gidişinden sonra ise, Haziran 1936'ya kadar İstanbul'a geri gelmez ve on buçuk yıldan fazla Mısır'da kalır.[43]

Hafız İbrahim de, gerek Mısır'ın çeşitli bölgelerinde, gerekse yurt dışında birçok yeri gezip dolaşır. Bu gezmeleri kimi iş gereği, kimi ise seyahat içindir. Dayrut'ta doğan şair, babasının vefatından sonra annesiyle beraber dayısının yanına Kahire'ye taşınır, sonra Tanta'ya giderler... Memur olarak Beni Süveyif'e(1894-1895), İbrahimiye merkezine(1895), sonrasında ise Sudan'a orduda görevli olarak gider(1896)[44] ve orada kaldığı sürece hep Mısır'ı özleyip bir an evvel dönmek için uğraşır, hasret çeker ve şiirine özlemini döker.

> *Ey Mısır! ne zaman olacak ki misk koklayacağım toprağına dönüşüm*[45]

Şairlerin yaşadıkları dönemde, hele Mısır'da öyküsel şiir ya da başka bir ifade ile manzum hikâye ön plana çıkmış idi. Bunun için gerek Hafız İbrahim, gerekse Akif, bu konuda şiir yazmıştır. Hafız İbrahim " El-Ömeriiye"sini yazarken,[46] Akif de " Koca Karı İle Ömer"[47] şiirini yazarak yaşıtı ile aynı temayı, hele İslam tarihinde Hulafe-i Raşidin'in adalet, halkına sahip çıkıp iş ve hayatlarıyla yakından ilgilenme hassasiyeti konusunda en bariz şahsiyetlerinden biri olan Hz. Ömer Bin Hattab'ı işlemiş olur.

Fransız edebiyatından Hugo, Lamartine, Daudet ve Zola'yı okuduğunu söyleyen Akif, bu yazarların tasvir ettikleri yoksulluk sahnelerinden etkilenmiş olmalıdır. Benzerlerini kendi ülkesinde de bol bol gören Akif, sosyal meselelerin mağduru zavallı ve çaresizleri, manzum hikâyeler halinde yazar. "Küfe", "Mahalle Kahvesi", "Seyfi Baba", "Meyhane", "Hasta" toplumun çeşitli sahnelerine tutulan aynalar gibidir.[48]

---

43 R. İhsan Eliaçık, s.27

44 Abdulhamid Sened, s. 24

45 متى أنا بالغ يا(مصرُ) أرضا ۞ أشم بتربها ريح الملاب

Divan-u Hafız, 2. C. S. 122

46 a.g. e. s. 208

47 Hz. Ömer'in halifeliği devrinde (634-644) bir gece, Hz. Abbas evinden çıkar. Devlet başkanı konumunda olan Hz. Ömer'i görmek, ziyaret etmek ister. Akşam olmuş, gece epeyce ilerlemiştir. Hz. Abbas, Medine'nin ıssız sokaklarından, Hz. Ömer'in evine doğru ilerlerken karanlığın içinde bembeyaz bir hırkaya bürünmüş, heybetli heybetli yürüyen bir adamla karşılaşır, selâmlaşırlar. Kâinatın Efendisi'nin amcası, bir bakar ki, karşısındaki Hz. Ömer'dir. Ona, „Ya Ömer! Böyle geç vakit, bu ne iş?" diye sorar. Hz. Ömer, Medine'nin mahallelerini dolaşmaya çıktığını söyler ve gel beraber dolaşalım diye onu da davet eder. Ve o meşhur hikaye olur.

48 İnci Enginün, a. g. s. e. 595

Dolayısıyla Mehmed Akif, bu zavallı, kimsesiz insanlara Hz. Ömer Bin Hattab tipi bir yönetici lazım olduğu kanaatindedir. Bunun için Hz. Ömer'in Kocakarı ile hikâyesini ele alarak şiirle ifade eder. Döneminin insanının sosyal adalete ve adaletli bir lidere ne kadar muhtaç olduğunun farkında olan yazar, bunun modelini Hz. Ömer'de bulur. Belki de bunun için Hz. Ömer'in halifeliği devrinde (634-644) vuku bulmuş aşsız kalmış yaşlı kadın ve torunlarının Hz. Ömer ile hikayesini işler...

Kocakarı ile Ömer şiirinin, Safahat'ın birinci kitabında yer aldığını görmekteyiz. Şair, bu şiirini okuyucuya takdim ederken Ali Ekrem Bey'e ithaf eder.

Mehmed Akif'in bu şiirinin, 184 dizeden oluşup beş bölüme ayrıldığını ve altına tarih atılmadığını da görürüz. Şair, şiirleştirdiği bu gerçek hikâyeye bir soru sormakla başlar ki bu soru hikâyenin asıl anlatıcısı olan Hz. Abbas hakkındadır:

Yok ya Abbâs'ı bilmeyen, kimdi?...
O sahâbîyi dinleyin, şimdi:

Böyle bir soru ile şiirine başlayan şair, okuyucuların dikkatini çekip kulak vermelerini istemesindendir. Bunun yanı sıra da sahabe olan Hz. Abbas'ın adını dile getirmekle, Mısırlı can arkadaşı ve samimi dostu, darlığında onu yalnız bırakmamış olan, gerek İstanbul'dayken, gerekse Mısır'dayken onu misafir eden Abbas Halim Paşa'yı ima etmiş olduğunu düşünebiliriz. Abbas Paşa, Akif için zorluk ve sıkıntı çektiği dönemlerde dünyayı aydınlatan güneş, geceleri nurlandıran aya benzerdi, çünkü arkadaşı Eşref Edib'in ifade ettiği üzere, Akif'in Mısır'da yaşadığı sürece Abbas Paşa, orada olmasaydı Mısır onun için karanlık bir yer olurdu.[49]

Şair, bu sorusundan sonra hikayeye geçerek sessiz, sakin ve ıssız yolların insanlardan boş olduğu bir vakitte cereyan ettiği o geceyi tasvir ederek hikayenin kozmik zamanını belmiş olur:

"Bir karanlık geceydi pek de ayaz...
İbni Hattâb›ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ıpıssız.

Hz. Abbas, yolda kendisinden başka hiç kimsenin olmadığını düşünürken uzaktan karanlığın içinde bembeyaz bir hırkaya bürünüp heybetli heybetli yürüyen bir adamla karşılaşır, selâmlaşırlar, ancak o adam bunca karanlık olmasına rağmen gene gizlenip geçerdi, yanından:

49 Eşref Edib, s. 192

Yolcu bir benmişim meğer yalnız!
Aradan geçmemişti çok da zaman,
Az ilerden yavaşça oldu iyân,
Zulmetin sînesinde ukde gibi,
Ansızın bir müheykel a›râbî!
Bembeyaz bir ridâ içinde garîb,
Geliyor muttasıl mehîb mehîb.
Ben sokuldum, o geldi, yaklaştık;
Durmadan karşıdan selâmlaştık.
Düşünürken selâm alan sesini,
O heyûlâ uzandı tuttu beni:
Bir de baktım, Ömer değil mi imiş?
- Yâ Ömer! Böyle geç zaman, bu ne iş?
- Şu mahallâtı devre çıkmıştım...
Gel beraber, benimle, üç beş adım.

Karşılaştığı adamın Hz. Ömer olduğunu fark eden Hz. Abbas, bu vakit Medine sokaklarında ne işi olduğunu şaşırarak sorduğunda Hz. Ömer, Medine'nin mahallelerini dolaşmaya çıktığını söyler ve gel beraber dolaşalım diyerek onu da davet eder.

Şiirin ikinci bölümünde ise, şair Hz. Abbas dilinden Medine'nin halini tasvir eder, uhrevi bir sükun ve huzur içinde olduğunu söyler, Çünkü başında, insanlık tarihine adalet abidesi olarak geçecek, hükmettiği geniş İslâm coğrafyasına hak ve hukuku hâkim kılacak Hz. Ömer bulunmakta idi. Zaten, Hz. Ömer'in böyle karanlıkta yollara çıkması, hakkı ve nizamı koruyup sağlamak içindir...

Ne sadâ var, ne bir yürür bîdâr;
Uhrevî bir sükûn içinde civâr.
Ömer olmuş gezer, sıyânet-i Hak...
Şu yatan beldenin huzûruna bak!
O semâlar kadar yücelmiş alın,
Çakarak sînesinden âfâkın,
Bir zaman sönmeyen nigâhıyle,
Necm-i sâhirde sanki bir hâle!

Şair, bundan sonra, Hz. Abbas ağzından Hz. Ömer'in halkını nasıl yoklar

olduğunu, kapı kapı, sağlam olsun, dökük olsun her evin önünde durup dertli bir insanın acıklı sesi gelir diye içerdekilerin haberi olmadan beklediğini anlata durur. Medine'yi dolaştıktan sonra şehrin içiyle yetinmeyip dışına da çıkar, belki oralarda medet bekleyen birileri olur düşüncesiyle:

Duruyor her evin önünde Ömer,
Dinliyor bî-haber içerdekiler
Geçmedik en harâb bir yapıyı,
Yokladık sağlı sollu her kapıyı.
Geldik artık Medîne hâricine;
Bir çadır gördü, durdu kaldı yine.

Şiirin üçüncü bölümünde ise, yolda görünmüş çadırın önünde duraklanan Hz. Ömer'i ve onu sarsacak manzaraya tanık oluyoruz. Bu bölüm, ocak kelimesi ile başlar sanki Hz. Ömer'in içini yakacak manzaranın erkenden simgelenmesi istenmiştir:

Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.
«Açız! Açız!» diye feryâd eden çocuklarının,
Karıştırıp duruyorken pişen nevâlesini;
Çıkardı yuttuğu yaşlarda çırpınan sesini:
- Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek...
Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!
Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...

Çaresiz kocakarı ve yavrularının çadırdan gelen feryatlarını işiten Hz. Ömer, çok vakit kayıp etmeden selamını verip vatandaşın bu ağlayış sebebini bir an evvel öğrenmek için içeri girer. Yaşlı kadın, dertli olmasına rağmen güler yüzle selam verirken Hz. Ömer sorgulamaya başlar:

Selamı verdi Ömer, daldı âkıbet içeri.
Selamı aldı kadın pek beşûş bir yüzle.
- Bu yavrular niçin, ey teyze, ağlıyor, söyle?
- Bu gün ikinci gün, aç kaldılar...
- O halde, neden
Biraz yemek komuyorsun?
- Yemek mi? Çömleği sen,
Tirid mi zannediyorsun? İçinde sâde su var

Çakıl taşıyla beraber bütün zaman kaynar!
Ne çare! Belki susarlar, dedim. Ayıplamayın.
- Peki senin kocan, oğlun, ya kardeşin, ya dayın...
Tek erkeğin de mi yok?
- Hepsi öldü... Kimsem yok.
- Senin midir bu küçükler?
- Torunlarım.
- Ne de çok!
Adam, Emîre gidip söylemez mi hâlini?
- Ah!

Kadının durumunu öğrenen Ömer, kendini tanıtmadan, kim olduğunu söylemeden kadına, hâlini niçin Emir'e (halifeye) anlatmadığını sorar. Fakat kadından hiç beklenmedik çok ağır bir cevap alır. Kadın karşısındakinin Halife Ömer olduğunu bilmez ve şöyle beddua eder:

Emîre öyle mi? Kahretsin an-karîb Allah!
Yakında râyet-i ikbâli ser-nigûn olsun...
Ömer, belâsını dünyâda isterim bulsun!

Kadının ağır cevaplarına sakin sakin karşılık veren Hz. Ömer, günümüzde dünyanın dört bir yanında insanlığın elde etmek için çırpındığı ifade özgürlüğüne yüzyıllardan önce izin vermiş olur. Hz. Ömer'i; kendini savunmaya, ve savunmadan önce bile ne gibi bir günah işlemiş olduğunu kadıncağıza teyze diyerek sorar:

- Ne yaptı, teyze, Ömer, böyle inkisâr edecek?
- Ya ben yetîm avuturken Emîr uyur mu gerek?
Raiyyetiz, ona bizler vedîatu'llâhız;
Gelip de bir aramak yok mu?
- Haklısın, yalnız,

Halife Ömer, büyük bir hayret içinde kalarak bu cevabı alırken kadıncağız, kendisinin yetim avuturken, halifenin uyumaması gerektiğini; kendilerinin halifenin idaresi altında ve onda Allah'ın bir emaneti olduklarını, ama arayıp sorulmadıklarını yana yakıla anlatır.

Kadının, Hz. Ömer'e "Raiyyetiz, ona bizler vedîatu'llâhız" demesiyle, Hz. Peygamber efendimizin " Her biriniz çobansınız ve elinizin altındakinden

sorumlusunuz. Yönetici bir çobandır ve elinin altındakileri layıkıyla muhafaza etmekten sorumludur. Erkek ailesinde bir çobandır ve o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. Dikkat edin! Her biriniz çobansınız ve her biriniz sorumlusunuz." hadis-i şerifini hatırlatmış olur. Kadın,

Zavallının işi pek çok zaman bulup gelemez;
Gidip de söylememişsen ne haldesin bilemez.

diyerek mazeret sayıp döken Hz. Ömer'in hiçbir mazeretini kabul etmez. Ve eğer Halife'nin durumu idaresi altında bulunan insanlarla ilgilenmeye müsait değilse neden hilafeti kabul ettiğini sorar:

- Niçin hilâfeti vaktiyle eylemişti kabûl?
Sonunda böyle çürük özrü kim sayar makbûl?
Zavallının işi çokmuş!... Nedir, muhârebe mi?
İşitme sen de civârında inleyen elemi,
Medîne halkını üryan bırak, Mısır›da dolaş...
«Gazâ! Gazâ!» diye git, soy cihânı, gel paylaş!

Bu arada, çocukların feryatları daha da yükselir. Torunlarının bu içler acısı durumu karşısında ihtiyar kadının öfkesi artık çılgın bir hâle dönüşür, ki bu öfke ile Halife Ömer'e beddualarını daha da arttırır:

Çocukların bu sefer yükselince feryâdı,
Kadın, tehevvürü artık cünûna vardırdı;
- Şu nevhalar ki çıkar tâ bulutların içine,
Ömer! Savâik-i tel'în olur, iner tepene!
Yetîmin âhını yağmur duâsı zannetme:
O sayha ra'd-ı kazâdır ki gönderir ademe!
- Açız! Açız! Bize bir lokma olsun ekmek ver...
- Susundu yavrularım, işte oldu, şimdi pişer!
Gidip de söyliyeyim hâ?.. Dilencilik yapamam!
Ömer de kim? Benim ondan kerîm adamdı babam,
Ölür de yüz suyu dökmem sizin Halîfenize!..
Ömer vuruldu bu son sözle...
- Haklısın, teyze!

Avut çocukları, ben şimdicek gider gelirim.

Bu sözlere vurulmuş Hz. Ömer, derhal kalkar, Hz. Abbas ile beraber çadıra dönmek üzere oradan ayrılırlar...

Şair, şiirin dördüncü kısmını oluşturan bölümde Hz. Ömer'in psikolojisini, çadırdan çıkışını kelimelerle çizerek ne kadar etkilendiğini ve içi sıkıldığını böyle bir tabloda karşımıza koyar:

Halîfe önde, bitik suçlu, münfa'il, nâdim;
Ben arkasında, perîşan, çadırdan ayrıldık.

Yine kozmik zamanı gözden kaçırmayan şair, vaktin ilerlemesini de dile getirerek hikayeyi an be an bize yaşatır ve olaydan kopmamamızı sağlar:

Sabâha karşı biraz başlamıştı aydınlık.
Köyün köpekleri ejder misâli saldırıyor,
Bırakmıyor bizi yoldan, fakat kim aldırıyor!

Evet, etraftaki köpekler bile uyanmaya başlar, onlar da sokaklara çıkıp ulular, ancak dertli ve mahzun birisinin derdini ne unutturur ki, hele adaletli, mesuliyet duygusunu ve Allah korkusunu içinde taşıyan Hz. Ömer gibi biri ise, kim aldırır ki...

Medîne'nin dalarak münhanî sokaklarına;
Dönüp dönüp hele geldik zahîre anbarına.
Halîfe girdi açıp, ben de girdim emriyle.
Arandı her yeri, bir mum yakıp ale'l-acele.

Artık gelindi erzak ambarına, içeri arandı ve acele bir çuval un ile bir testi yağ da yüklenildi. Ana sorumlu ve kıyamet gününü düşünen Hz. Ömer, bizzat un çuvalını omuzlayıp yağı ise Hz. Abbas'a bırakır:

- Şu tek çuval unu gördün ya! Haydi yükle bana;
Bu testi yağ doludur, elverir o yük de sana.
Çuval Halîfe'de, yağ bende, çıktık anbardan;
Kilitleyip geri döndük deminki yollardan.
Mesâfe, baktım, uzun; yük yaman; Ömer yaralı;

Elbette Hz. Ömer yaralıdır. İçi yaralı, içi sızlar, nasıl sorumluluğunu yerine getirmediği derdindedir. Hz. Abbas, ağır yükü onun yerine taşımayı önerdiğinde Hz. Ömer'in çok manidar cevabıyla karşı karşıya kalır ki keşke günümüzün baştakileri o cevabı anlayıp düşünseler; düşmanını değil, halkını yok etmeye kalkışan, düşmanlarına karşı bile kullanmadığı silahları kullanan, koltuğa yapışan ve dünyayı sanki sonu olmayan bir mekan olarak gören zamane liderleri!

Dedim ki:

- Ben götüreydim... Verir misin çuvalı?
- Hayır, yorulsa değil, ölse yardım etme sakın:
Vebâli kendine âiddir İbni Hattâb'ın.

Evet, yorulsa değil, ölse bile yardım istemem der, Hz. Ömer. Kadının söyledikleri kulaklarını hala çınlatıyor...

Kadın ne söyledi, Abbas, işitmedin mi demin?
Yarın huzûr-i İlâhide, kimseler, Ömer'in
Şerîk-i haybeti olmaz, bugünlük olsa bile;
Evet, hilâfeti yüklenmiyeydi vaktiyle.

Şair, Hz. Ömer'in, Dicle kenarında bir kurt bir koyunu aşırırsa veya başka bir rivayette geçtiği gibi İslam memleketinde bir hayvanın ayağı kırılırsa neden yol açılmadığı kendisine (Hz. Ömer'e) sorulacağı kanaatinde ve bilincinde olduğunu dile getirir:

Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!
Bir ihtiyar karı bî-kes kalır, Ömer mes'ûl!
Yetîmi, girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl!
Bir âşiyân-ı sefâlet bakılmayıp göçse:
Ömer kalır yine altında, hiç değil kimse!
Zemîne gadr ile bir damla kan dökünce biri:
O damla bir koca girdâb olur boğar Ömer›i!
Ömer duyulmada her kalbin inkisârından;
Ömer koğulmada her mâtemin civârından!
Ömer Halîfe iken başka kim çıkar mes›ûl?
Ömer ne yapsın, İlâhî, beşer zalûm ü cehûl!
Ömer'den isteniyor beklenen Muhammed'den...

Ömer! Ömer! Nasıl aldın bu bârı sırtına sen?

Hz. Ömer, insanlar baştakilerden Hz. Muhammed'den beklediklerini bekler olduğunu bilir, zira onlar baştaki kişiyi Hz. Muhammed'i temsil eder olduğunu görürler. Hz. Abbas, Hz. Ömer'i sakinleştirip üzerine düşeni onun kadar kimse yapamadığını, adaletin mutlak olmadığını, beşerin adaleti tamamen sağlayamaz olduğunu söyleyerek onu teselli etmeye çalışır:

- Sen almasan acaba kim gelip de senden iyi,
İdâre eyliyecek düştüğün bu ma'rekeyi?
Evet, adâleti «mutlak» hayâl edersen eğer,
Ömer değil ya ne olsan bırak ki hepsi heder!
Beşer, adâleti «mutlak» tahayyül eylerse,
Görür ümîdini mahkûm her zaman ye'se.
Sen ey Ömer, ne meleksin, ne bir emîr-i zalûm...
Fakat elinde ne var? Fıtraten beşer mazlûm!
Görür bürûc-i semânın bütün sitâreleri,
Zalâm içinde, yük altında inleyen Ömer'i!
Huzûr-i Hakk›a çıkarken bu unlu cebhenle,
Değil zemîni, getir şâhid âsümânı bile!
- Uzak mı yol? Daha çok var mı?
- Ancak üç beş adım.
Mecâli kalmamış artık zavallının... Baktım:

Hz. Abbas, Hz. Ömer'i teselli etmeye çalışırken un çuvalı altında yorulan ve iki büklüm olan Hz. Ömer'in "Uzak mı yol? Daha çok var mı?" sorusuna çok az kaldığını diyerek yanıt verir. Nihayet ihtiyar kadının çadırına gelinir. Hz. Ömer'in artık mecali kalmamıştır;

Olanca azmini cebr eyleyip, nefes nefese;
Yavaş yavaş yürüyor. Geldi bin belâ ne ise!
Sokuldu haymeye, indirdi arkasından unu:
- Bırak da testiyi yerleştirin kenâra şunu.

Hikayenin sonlarına doğru ilerlerken Hz. Ömer çadıra girişi, kocakarı ve torunlarının yemeğini bizzat hazırlaması tablosu şöyle sunulmaktadır:

Hemen çakılları çömlekten indirip attı,

Uzandı testiye, yağ koydu, sonra un kattı.
Oturmak istedi, lâkin belâya bak ki: ocak
Hemen sönüp gidecek...
- Teyze, yok mu hiç yakacak?
Kadın getirdi beş on parça yaş diken Ömer'e;

Hz. Ömer'in burada çok anlamlı ve düşünülmesi gereken bir tavır sergilediğini görürüz, ki burada adaletli davranması yanında mütevazı davranmasıdır. Şair, onun ateş yakması ve yemek pişirmesi için yere nasıl serildiğini şöyle ifade eder:

Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere.
Ocak tüter, Ömer üfler zefir-i hârıyle;
Zemîni lihye-i beyzâ yı târumâriyle,
Sücûd tavr-ı huşû'unda, muttasıl süpürür;
İçinde rûhu yanar, cebhesinde ter köpürür!
Döner muhît-i nigâhında tûde tûde duman;
Bulut geçer gibi necmin hıyat-ı nûrundan!
Ocak tutuştu, yemek pişti;
- Var mı teyze kabın?
Getir de indirelim...
- Var büyükçe bir kap, alın.
Yemek sıcaktı, fakat kim durup da bekliyecek!
Ömer çocuklara bir bir yedirdi üfliyerekl
Kesildi haymede mâtem, uyandı rûh-i sürûr;
Çocuklar oynaşıyorlar, kadın ferîh ü fahûr.
Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...

Hz. Ömer, pişen yemeği çocuklara bir bir yedirir. Çocuklar doyunca, çadırda mâtem havası biter, sevinç dolu bir hava eser. Çocuklar oynamaya başlar, yaşlı kadın da neşelenir, bu manzarayı gören Hz. Ömer, mutlu olur, içi biraz rahatlar. Bu arada neredeyse sabah olmaktadır. Hz. Abbas, Hz. Ömer'in dikkatini çekerek oradan ayrılmalarını gerektiğini söyler:

Dedim:
- Sabâh oluyor kalkalım...
- Evet, haydi!

Yarın Emâret'e gel teyze, öğleyin beni bul;
Emîr'e söyleriz elbette hayr olur me'mul.

Evet, bu mübarek zatlar için yaşlı kadıncağız yanından ayrılma vakti geldi. Hz. Ömer, kadına yarın öğleden sonra uğramasını söyleyerek çıkarlar, çıkmaları bu şiirin son bölümünü oluşturur. Teyzenin hali ise, şairce bu dizelerle betimlenir:

Yüzü gülmüştü teyzenin, baktık,
Biz de çıktık vedâ edip artık.
Hiç görünmeksizin gelip geçene,
Doğru indik Halîfe'nin evine.
«Şimdi nerdeyse gün doğar, kalıver.»
Diye, koyvermiyordu, çünki, Ömer.
Etti az sonra subh-i velveledâr
Uyuyan şehri kâmilen bîdâr

"Hiç görünmeksizin gelip geçene" dizesi, Hz. Ömer'in işlerini sağlam bir şekilde ve riyaya karışmasın diye ne kadar dikkat etiğini açıkça göstermektedir. Bazı devlet adamları, hele bizim çağımızda olmakta olduğu gibi, insanlar görsünler diye, itibar ve mevki kazanayım diye bunu yapmaz. Allah'a ve yüklendiği emanete riayet etmek babındandır.

Şair, yine kozmik zamana dikkat ederek, kadının öğlen gitmesi ve Ömer ile arasında olan konuşmasını şöyle şiirleştirir:

Öğle geçmişti, çıktı geldi kadın.
- Galiba, teyze, uykusuz kaldın!
İşte bağlanmak üzredir nafakan
Alacaksın her ay gelip buradan.
Şimdi affeyledin değil mi beni?
- Böyle göster fakat adâletini.[50]

İhtiyar kadının bu son cümlesini söylerken, sanki Hz. Ömer'e her zaman böyle davranmasını gerektiğini hatırlatır, adalet denen fazilet ve istenen ahlak ancak böyle olacağının altını çizer.

50 Mehmed Akif ERSOY, Safahat, Hazır. M. Necati Bursalı, Çile Yayınları, Bayrak Mat. San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 1997, s.103-109

Akif'in Safahat'ında bir şiirde gördüğümüz Hz. Ömer bin Hattab, Hafız İbrahim'in divanında çok geniş bir yer tutuğunu görmekteyiz. Şair, bu şiirinde Hz. Ömer'in hayat hikayesini ana çizgileri ve tarih hafızasından silinmesi imkansız, her zaman yöneticilerin göz önünde bulundurması gereken hadiselerini verir. Bunun yanında şairin diğer şiirlerinde de Hz. Ömer'i söz ettiğini görmek mümkündür. Hele yukarıda geçtiği gibi İmam Muhammed Abduh'u övüp methederken...

Hafız İbrahim, El-Ömeriyye'sini yazarken bir giriş ile bir hatime dahil olmak üzere yirmi başlıktan oluşturur. Arap edebiyatında El-Ömeriyye diye bilinen Hafız'ın bu şiiri, 187 beyit olup divanının birinci cildinde yer alır.

Hafız İbrahim, yirmi başlıktan oluşan El- Ömeriyye'sini yazarken, her başlık altında Hz. Ömer ile ilgili ve diğerinden farklı bir olayı şiirleştirir. Ki, Hz. Ömer'in adaleti, hak için zengin, fakir, akraba vs. ayrımını yapmamasını, bu adaletin beraberinde getirdiği merhamet, şefkat duygularını ve israfa karşı tutumunu bu şiirde buluruz.

Hafız İbrahim, Eski Mısır tarihi ile ilgili bilgi ve kültürden faydalanarak " Mısır Tetehaddes An-Nefsihâ\ Mısır Kendini Anlatıyor" adlı şiirini yazarken,[51] 1918 yılı 8 Şubat Cuma günü akşam düzenlenmiş törende söylediği El-Ömeriye'sini, İslam tarihi kültüründen yararlanarak yazar.

Hafız İbrahim, El-Ömeriye'sinin giriş kısmını veya diğer deyişle önsözü mahiyetindeki ***ilk bölümünün*** başlığını "**Ömer Bin Hattab**" olarak koyar. Şair, beş beyitten oluşup giriş mahiyetindeki bu bölümde, Hz. Ömer'den söz etmeye başlamadan evvel Allah'tan bu mübarek zatın hakkında söyleyeceği şiir için yardım ister:

> *Gerek şiire, gerekse bana yeter ki Faruk sahasına bu şiiri hediye ediyor olmam;*
>
> *İlahi! dil açıklığı bana ver ki yerine getirilmeyen hakları ifa etmekte yaverim olsun.*[52]

Şair, El-Ömeriyye'nin ***ikinci bölümünü*** Hz. Ömer'in Ebu Lü'lü'e tarafından öldürülmesine ayırarak "Maktel-ü Ömer/Ömer'in Öldürülmesi" diye başlığını koyar. Şair, on dört beyitten oluşan bu bölümde katile beddua eder, tek bir kişi öldürmediğini, Hz. Ömer şahsında İslam ümmetini öldürdüğünü ifade eder:

---

51 Essaid Mahmud Abdullah, s. 152

52 حسب القوافي وحسبي حين أُلقيها ۞ أني لساحة الفاروق أهديها
لاهُمَّ، هب لي بيانا أستعين به ۞ على قضاء حقوق قد نام قاضيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 77

Ey Muğire kölesi! rahmet bulutları herkese yağsa da, sana bir damlası yağmasın;

Ömer'in himmetlerle dolu karnına sapladın hançeri ki erdemlerinin eskisi, yenisi; hepsi Allah katındadır.

Faruk'a hançeri sapladığın zaman, İslam ümmetini öldürdüğün an odur.[53]

Şair, Hz. Ömer'in o günde şehit edilerek ahrete intikal ederken İslam devletini sabit, sarsılmaz bir dağ gibi bıraktığını ve onu adalet ve takva ile süslediğini dile getirir:

Ümmetini arkasından dağ gibi bırakarak gitmişken, evlerini adalet ve takva ile süsledi[54]

Şair, ***üçüncü bölüm***e İslam-ü- Ömer\Ömer'in Müslüman Olması başlığını koyar. Şair, on bir beyitten ibaret olan bu bölümde Hz. Ömer'in İslam olmadan önce İslam'a ne kadar karşı olduğunu, ancak Allah ona hidayet nasip eylediğinde İslam için ne kadar büyük bir destek olduğunu ifade eder:

Müslüman olduğun günde, Hak dini güçlenip sıkıntısını çektiği yükleri de sırtından attı[55]

El-Ömeriyye'nin ***dördüncü kısmı***, Ömer ve Biat-ü Ebi Bekir\ Ömer ve Ebu Bekir'e Biat etmesi başlığını taşır ve on dört beyitten ibarettir. Şair, bu bölümde, Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabeler arasında uzlaştırıcı tutumunu dile getirir. Hz. Ebu Bekir'e biat etmesi üzerine herkesin de ona uyduğunu, böylece çıkacak fitne ateşinin sönmüş olması altını çizer:

Mustafa'dan sonra aldığın bir tavır ile, Peygamber ardından sahabelerden üstün oldun;

Hilafet için Ebu Bekir'e biat ettin, anında herkes de biat etti,

Fitne ateşini böyle söndürdün ki sen olmasaydın; kabileler arasında

53 مولى المغيرة لا جادتك غادية ۞ من رحمة الله ما جادت غواديها
مزقت منه أديما حشوه همم ۞ في ذمة الله عاليها وماضيها
طعنت خاصرة الفاروق منتقما ۞ من الحنيفة في أعلى مجاليها
Divan-u Hafız, 1. C., s. 77

54 مضى و خلتفها كالطود راسخة ۞ و زان بالعدل و التقوى مغانيها
Divan-u Hafız, 1. C. , s. 77

55 و يوم أسلمت عز الحق و ارتفعت ۞ عن كاهل الدين أثقالا يعانيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 79- 80

çıkıp yayılırdı.[56]

Ömer ve Ali, ***beşinci bölüm***ün başlığıdır. Beş beyitten ibarettir. Şair, bu bölümde Hz. Ali'nin Sekifa gününde Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyi istemediğini işaret eder. Ve Hz. Ömer'in, hak için Hz. Ali'ye karşı çıkışını dile getirerek biat etmesi için söylediği sözü de ima eder:

Ömer'in Ali'ye söylediği bir söz ki ne büyük onu söyleyen, ne büyük onu dinleyen!

Her ikisi Hak yolunda kırılmaz azimeti, ancak hak için olursa feda edilir canları.[57]

El- Ömeriyye'nin ***altıncı bölümü*** ise, Ömer ve Cebele bin-il Eyhem başlıklıdır ve dört beyittir. Şair, burada Hz. Ömer'in adaletini işler. Suriye'de yaşamış en güçlü kabilelerden olan Gassanîler oğullarından Müslüman olmuş Cebele bin *Eyhem*, bir gün Mekke'de tavaf ederken bir Arabi onun entarisine istemeyerek basar. Cebele, buna kızarak adamın burnunu kıracak bir tokat atar. Arabi, onu Hz. Ömer'e şikayet ettiğinde Hz. Ömer, Cebele'den kısas alınmasına hüküm verir. Ancak Cebele, kaçıp Konstantiniyye'ye sığınarak sonradan Hıristiyan olur...

Gassani Cebele hadisesi, ders almaktan büyüklenen herkese elbette bir mevi'zettir.

Güçlü kişi, ne kadar izzetli olsa da değildir güçlü, hele davanın hakimi olunca(Faruk),

Zayıf kişi de, değil ki zayıf, delili olunca;olsa da vali ile vatandaş birbirine davacı[58]

Hafız İbrahim El-Ömeriyye'sinin ***yedinci bölüm*** başlığı, Ömer ve Ebu Süfyan'dir(561-652). Dokuz beyitten oluşur. Bu bölümde Hz. Ebu Süfyan'ın parayı kendine almak istemesine işaret edilir. Ki Hz. Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye(602-680) Şam'da vali iken babasına bir mektup, bir de para ve

56 و موقف لك بعد المصطفى افترقت ۞ فيه الصحابة لما غاب هاديها
بايعت فيه أبا بكر فبايعه ۞ على الخلافة قاصيها و دانيها
و أطفئت فتنة لولاك لاستعرت ۞ بين القبائل و انسابت أفاعيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 80

57 وقولة لعلي قالها عمر ۞ أكرم بسامعها أعظم بملقيها
كلاهما في سبيل الحق عزمته ۞ لا تنثني أو يكون الحق ثانيها
Divan- u Hafız, 1. C. S. 82

58 و في حديث فتى غسان موعظة ۞ لكل ذي نعرة يأبى تناسيها
فما القوي قويا رغم عزته ۞ عند الخصومة و الفاروق قاضيها
وما الضعيف ضعيفا بعد حجته ۞ و إن تخاصم واليها و راعيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 82-83

kelepçe gibi bir zincir gönderir, Halife'ye teslim etmesini ister. Hz. Ebu Süfyan, parayı elinde tutar, gerisini ise, Hz. Ömer'e teslim eder. Hz. Ömer, okuduğu mektuptan para da gönderildiğini öğrenir öğrenmez, parayı alıp kendine gönderilmiş bir hediye olduğunu ileri süren Ebu Süfyan'ın tavrına karşı çıkıp ve bu konuda adaletini gösterir:

Hediye bağışlayanıyla övünen, onu elinde tutup saklayan Ebu Süfyan'a göz yummadın

Ne Soy sop, ne Şam'da hediye toplayan(Muaviye) de! Hiçbir şey onu affettirmedi, hesaba çektiğinde

Bütün bunlar, Ebu Süfyan'nın düştüğü bir hataya şefaatçi olmadı, Ömer katında[59]

El- Ömeriyye'deki ***sekizinci bölüm*** ise, yirmi dokuz beyitten oluşur ve Ömer ve Halid Bin Velid başlığını taşır. Şair, bu başlık altında Hz. Ömer'den Hz. Halid'e görevden azil emri geldiğinde, o sahabe emre itaat ederek Halife'nin emrini yerine nasıl getirdiğini şiirleştirir::

Ebu Hafs'ın emri gelir gelmez, Kuran'ı öper gibi öptü onu

Çünkü Halid biliyordu ki Halife, Allah uğrunda canını feda ederdi

Faruk'u yaratan, münezzeh kıldı ki kusur ve arzulardan canını arındırdı[60]

El- Ömeriyye'nin ***dokuzuncu bölümü*** ise, beş beyitten oluşur ve Ömer ve Amr bin As başlıklıdır. Şair, burada Hz. Ömer'in Mısır valisi Hz. Amr bin As'a malını paylaştırmak için Muhammed Bin Mesleme'yi elçi olarak göndermesini ve Hz. Amr'in buna da itaat etmesini şiire döker.

Siyasetçilerin dahisinin malını paylaştın ki Mısır valisi olduğu halde ondan korkmadın

Sen, gerek şehirlerinde olsun, gerekse çöllerinde (Amr'ı) bilmez değilsin, elbette tanırsın..[61]

---

59 و ما أقلت أبا سفيان حين طوى۞ عنك الهدية معتزا بمهديها
لم يغن عنه و قد حاسبته حسب ۞ و لا معاوية بالشام يجبيها
و كل ذلك لم يشفع لدى عمر ۞ في هفوة لأبي سفيان يأتيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 83-84

60 أتاه أمر أبي حفص فقبله ۞ كما يقبل آي الله تاليها
فخالد كان يدري أن صاحبه ۞ قد وجه النفس نحو الله توجيها
إن الذي برأ الفاروق نزهه ۞ عن النقائص و الأغراض تنزيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 84-87

61 شاطرت داهية السواس ثروته ۞ و لم تخفه بمصر و هو واليها
و أنت تعرف عمرا في حواضرها ۞ و لست تجهل عمرا في بواديها

Ömer ve Veleduhu Abdullah\ Ömer ve Oğlu Abdullah başlığı ise, El-Ömeriyye'nin sekiz beyitten ibaret olan ***onuncu bölümünü*** oluşturur. Şair, burada Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'a karşı adaletli davrandığını, oğlum diye ona karşı hakta yumuşamadığını belirtiyor;

Oğlun Abdullah, develerini koruyamadı; merada onları kendin gördüğünde;

....

Demişsin ki benim Abdullah, oğlum olmasaydı doyurup sulamazdı bunları;

Mevkiimden ticaretinde yararlanıp (Ebu Hafs)'ın adıyla onu büyüte durdu

Develeri Beytülmal'e iade edin ki sadece bu hale gelmeden önceki hali, onun hakkı.[62]

Ömer ve Nasr Bin Haccac başlığı ise, El-Ömeriyye'nin dokuz beyitli ***on birinci bölümü***nü oluşturur. Şair, bu bölümde Hz. Ömer'in bir gece Medine'de dolaşırken arkadaşına " keşke ben ile Nasr, sadece ikimiz bir gece olsa da kalsak" diyen bir kadının sesini duymuş olması hikayesine işaret eder. Hz. Ömer'in kadınların fitneye düşmemesi için aldığı tedbiri dile getirir. Nasr'ın güzelliği, onun başına iş açtığını ve Medine'den uzaklaşmasına sebep olduğunu açıklar. Ki bu hadise bazı fıkıhçılar tarafından fitneye düşmemek için tedbir alınması gerektiğine bir delil olarak gösterilir:

Güzellik, (Nasr)'ın başına iş açtı; Medine'den ağlayıp ağlatarak onu uzaklaştırdı

....

Ona seslendi ki çık Medine'den, ayrılıver; yayılmasından endişelendiğim bir fitnedir bu.[63]

Ömer ve Resul-ü Kisra ise, El-Ömeriyye'nin yedi beyitli ***on ikinci bölümü***nün başlığıdır. Şair, bu bölümde, Kisra elçisi'nin, Hz. Ömer'e gittiğinde nasıl gördüğünü, adalet sağladığı için halkı arasında çok rahat gezdiğini ve

---

Divan-u Hafız, 1. C. S. 87-88

62 و ما وقى ابنك عبد الله أينقه ۞ لما اطلعت عليها في مراعيها
فقلت ما كان عبد الله يشبعها ۞ لو لم يكن ولدي أو كان يرويها
قد استعان بجاهي في تجارته ۞ و بات باسم أبي حفص ينميها
ردوا النياق لبيت المال إن له ۞ حق الزيادة فيها قبل شاريها

Divan-u Hafız, 1. C. S. 88

63 جنى الجمال على نصر فغربه ۞ عن المدينة تبكيه ويبكيها
فصحت فيه تحول عن مدينتهم ۞ فإنها فتنة أخشى تماديها

Divan-u Hafız, 1. C. S. 89-90

bildiği krallar gibi Hz. Ömer'in müreffeh değil, mütevazı yaşıyor olmasını ifade eder. Şair, Hz. Ömer'in durumunu bu beyitle özetleyerek Hz. Ömer'in adaletini bir kez daha vurgular:

Aralarında adaleti sağlayınca güvende yaşayıp gözün aydın oldu[64]

Ömer ve eş-Şura\ Ömer ve Meşveret ise, sekiz beyitten oluşan ***on üçüncü bölüm***ün başlığıdır. Şair, Hz. Ömer'in Meşveret ilkesine sahip çıkıp desteklemesini belirtir. Hamisi ve bekçisi olduğunu ifade eder. Zira ki Hz. Ömer, Kuran ahlakının gereği olarak, bir mesele ortaya çıktığı zaman, karar vermeden önce Müslümanların görüşüne de müracaat eder, konuyu onlarla istişare eder, bu şekilde en doğru fikir oluşur ve ona göre davranırdı. Şair bu bölümüne Hz. Ömer'in söz konusu özelliğinin altını çizercesine şöyle başlar:

Ey meşveret bayraktarı, bekçisi! onu sevenler için Allah senden razı olsun

Ve bu beyti ile bitirir:

Farklı olsa da cemaat görüşü, ümmetin başını hiç belaya sokmaz, ferdin ise, bela getirir[65]

Misalün min Zühdihi\ Zühdüne Bir Örnek ifadesi, El-Ömeriyye'nin yedi beyitten ibaret olan ***on dördüncü*** bölümün başlığıdır. Şair, bu bölümde Hz. Ömer'in dünyaya düşkün olmayıp onu sevmediğini belirtir. Bir kez kendisine mükellef kıyafet diktirmek istediklerinde, kabul etmeyip dünya süsüne aldanmamış olmasının altını çizer;

Bineğimi iade edin, başkasını istemem. elbisemi de; bugün onu yıpratırım artık[66]

Şair, El-Ömeriyye'nin ***on beşinci bölüm***üne ise Misalün Min Rahmetihi\ Rahmet'ine bir Örnek başlığını koyar. Ve dört beyit olarak yazar.

Hafız İbrahim, bu bölümde Mehmed Akif ile konu açısından birleşir. Akif'in Safahat'ında Kocakarı ile Ömer başlığı altında işlediği bu hikaye, Hafız tarafından Rahmetine bir Örnek olarak işlenir. Mehmet Akif, bu örnek hikayeyi Safahat'ının birinci kitabında 184 mısrada işlerken, Hafız ise onu dört beyitte veciz bir şekilde işler.

---

64 أمنت لما أقمت العدل بينهم ۞ فنمت نوم قرير العين هانيها

Divan-u Hafız, 1. C., s. 90

65 يا رافعا راية الشورى و حارسها ۞ جزاك ربك خيرا عن محبيها
رأي الجماعة لا تشقى البلاد به ۞ رغم الخلاف و رأي الفرد يشقيها

Divan-u Hafız, 1. C. S. 91

66 ردوا ركابي فلا أبغي به بدلا ۞ ردوا ثيابي فحسبي اليوم باليها

Divan-u Hafız, 1. C. S. 92

Akif, hikayeye ilk anından başlayarak Hz. Abbas'ın Hz. Ömer ile karanlıkta karşılaşmasını ve aralarında vuku bulan konuşmayı verir, olayın gelişmesini önemseyerek okuyucusunun dikkatini toplamaya yönelir. Ancak Hafız İbrahim, doğrudan ocağın başındaki Hz. Ömer'in halini tasvir etmeye başlar.

Mehmed Akif, Hz. Ömer'in ocağı yakıp ateşi tutuşturmaya çalışmasını şu şekilde dile getirir:

Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere.
Ocak tüter, Ömer üfler zefir-i hârıyle;

Aynı anlamın, aynı motifin Hafız İbrahim tarafından dile getirildiğini görmekteyiz. Ancak Hafız İbrahim, bu noktada Akif'in dile getirdiği anlama ilaveten ocağın ateşi Hz. Ömer'in Allah korkusundan içinde tutuşan bir ateşten alevlendirilip tutuşturulmaya çalışıldığını güzel bir şekilde dile getirir ve El-Ömeriyye'sinin bu bölümüne Hz. Ömer'in kazan önündeki manzarasıyla başlar:

Onu, kazan önünde serilmişken görenler, Ateşin ondan tutuşup alevlendiğini görürler[67]

Akif, Hz. Ömer yere o kadar serildi ki sanki sakalıyla yeri süpürürmüş, Hz. Ömer'in ruhu içinde yanar, alnı ter döker olmasını şöyle tasvir ederken;

Zemîni lihye-i beyzâ yı târumâriyle,
Sücûd tavr-ı huşû'unda, muttasıl süpürür;
İçinde rûhu yanar, cebhesinde ter köpürür![68,]

Hafız İbrahim, Hz. Ömer'in canında yanıp tutuşan şu ateşin, ocağı yakıp tutuşturmakta olan bu mübarek zatın içinden sızıyor olduğunu söyler; *Ateşin ondan tutuşup alevlendirilmesini görür*

Mehmed Akif, Hz. Ömer çevresinde dönen dumanı şu dizeleri şöyle tasvir ederken

Döner muhît-i nigâhında tûde tûde duman;
Bulut geçer gibi necmin hıyat-ı nûrundan!,

Hafız İbrahim, El-Ömeriyye'sinin bu bölümünde o motifi daha orijinal bir

67 و من رآه أمام القدر منبطحا ۞ و النار تأخذ منه و هو يذكيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 92

68 Safahat, s. 108

şekilde işler, dumanın sadece Hz. Ömer'in çevresinde değil, Hz. Ömer ile iç içe olduğunu, sakalı kılları arasından geçip gittiğini, ağzı da ateşi öper gibi ona karıştığını dile getirip bu anlamalara vurgu yaparak manzarayı şu şekilde betimler:

Sakalını duman bürümüş,ağzı ise ateş oluvermiş[69]

Yukarıda Hz. Ömer'in sakal kılları arasından dumanın gidip gelmesini tasvir eden Hafız İbrahim, Hz. Ömer'in ateşle ağız ağza gelmiş olmasını da güzel bir şekilde ifade eder ve Hz. Ömer'in o anki haline vurgu yaparak şöyle devam eder:

Emir-ül mümin'i gören, görenleri şaşırtacak, tüy ürpertici bir durumda bulur[70]

Hafız İbrahim, Hz. Ömer'in ateşle o kadar haşir neşir olmasını betimlerken, bunun sebebi ahretteki cehennem ateşinden, Allah azabından korkmasından dolayı olduğuna vurgu yapar. Hz. Ömer'in göz bebeği de, Allah haşyetinden ve korkusundan ağlaya ağlaya neredeyse yaşlarını ve görme nurunu yitirmek üzere olduğunu söyler:

Ateşi o kadar istikbal eder ki yarınkinden ürküp haşyetten de göz bebeği dökülüyor[71]

El- Ömeriyye'nin ***on altıncı bölümü*** ise, on beş beyitten oluşup Misalun min Takaşşufihi ve Vera'ihi\ Takva ve Zühdünden Bir Örnek başlığını taşımaktadır. Hz. Ömer'in insanlar aç kaldığında kendisi de onların derdini paylaşarak aç kalır, bir kırıntı ekmekle hanımına karını doyurmasını söyler. İhtiyaçlarından fazla olan parayı Beytülmal'e göndermesini söylemesi, Hafız İbrahim tarafından şiirleştirilir. Ve Hz. Ömer'in ahlakı öyle idi ve peygamberden sonra ondan başka bir kimsede söz konusu ahlakın bulunamadığının altını çizer:

Aç kalırsa bir kavim, paylaşırsın açlığını, yok oluncaya dek onların musibeti

Öyle idi onun ahlakı; peygamberden sonra da bunun benzeri bilinmedi[72]

---

69 و من رآه أمام القدر منبطحا ۞ و النار تأخذ منه و هو يذكيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 92

70 رأى هناك أمير المؤمنين على ۞ حال تروع لعمر الله رائيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 93

71 يستقبل النار خوف النار في غده ۞ و العين من خشية سالت مآقيها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 93

72 إن جاع في شدة قومٌ شركتهم ۞ في الجوع أو تنجلي عنهم غواشيها
كذاك أخلاقه كانت و ما عهدت ۞ بعد النبوة أخلاق تحاكيها
Divan-u Hafız, 1.c. s. 93-94

Misalun min heybetihi\ Heybetinden Bir Örnek,on altı beyitten oluşan ***on yedinci*** bölümün başlığıdır. Şair, Hz. Ömer'in gerek Müslüman olmadan önce, gerekse Müslüman olduktan sonra şahsiyetindeki heybeti ve güçlü karakterini terennüm eder.

Gerek cahiliyette, gerekse İslam'da onun heybeti fitne ve tehlikeleri bastırıp önlerdi[73]

Misalün Min Rucu'ihi ila Elhak\ Hakk'a Dönmesine veya başka bir ifade ile Hak için kararından vazgeçmesine Bir örnek ifadesi, El-Ömeriyye'nin on bir beyitten oluşan ***on sekizinci*** bölümünün başlığıdır.

Ayetlerin sana karşı delil kullanılmasına hiç itiraz etmedin; bunu yapan günahkar olsa da[74]

El- Ömeriyye'inin ***on dokuzuncu*** bölümü ise, Ömer ve Şecere-tül Ridvan\ Ömer ve Rıdvan Ağacı başlığını taşımaktadır. Ve iki beyitten ibarettir. Şair, burada Hicretin yedinci yılında Bey´atu´r-rıdvan olarak bilinen ünlü biatin altında yapıldığı ağacı söz eder.

Bu ağaçla ilgili çeşitli rivayetler vardır.[75] Bunlardan en yaygın olanına göre Müslümanların kutsallık atfederek altında namaz kıldıklarını duyan Hz. Ömer, bu ağacı kestirmiştir. Şair, o rivayeti El- Ömeriyye'sinde şiirleştirir;

Bir ağaçtır ki övünerek başını göklere yükseltti; Mustafa'ya altında yapılmış biat sayesinde

Etrafı başlanınca tavafa; söktün onu. Çünkü etrafında tavaflar, dine aykırıydı[76]

El- Ömeriyye'nin **yirminci ve son bölüm** ise, Hatime/Sonsöz başlığını taşır ve beş beyitten oluşur. Şair, El-Ömeriyye'sinde Hz. Ömer'in her biri ciltler oluşturacak sıfat ve ahlakını dile getirmeye çalıştığını ve bunların nesillere büyük bir hayat hatıratsı ve yol göstericisi konumunda oldukları kanaatinde olduğunu ifade eder.

İşte budur zamanında görülmüş menkıbeleri! Bunları gelecek nesillere

---

73 في الجاهلية و الإسلام هيبته ۞ تثني الخطوب فلا تعدو عواديها
Divan-u Hafız, 1. C. S. 94

74 و ما أنفت و إن كانوا على حرج ۞ من أن يحجك بالآيات عاصيها
Divan-u Hafız, 1.c. s. 97

75 Bu rivayetler için bkz. Tefhimu´l-Kur´an, İstanbul 1991, V, 418

76 و سرحة في سماء السرح قد رفعت ۞ ببيعة المصطفى من رأسها تيها
أزلتها حين غالوا في الطواف بها ۞ و كان تطوافهم للدين تشويها
Divan-u Hafız İbrahim, 1.c. s. 97

anlatıyorum[77]

Şair, bu sıfatlardan faydalanıp İslam geleceği için ibret ve ders alınarak bunların göz önünde bulundurulmasını arzu eder:

Umulur ki İslam ümmetinde yetişir bir nesil, geçmiş aynasını geleceğine parlatır[78]

Sonuç olarak, iki şairin Hz. Ömer'i şiirlerinde ele alışında ayrılmış ve birleşmiş oldukları bazı noktaların bulunduğu görmekteyiz.

Birbirinden ayrıldıkları noktalar şu şekilde özetlenebilir:

Mehmed Akif, Hz. Ömer Bin Hattab'ın kocakarı ile hikayesini işlerken zamana önem verir, Kocakarı ile Hz. Ömer hikayesinin kozmik zamanını da göz önünde bulundurur.

Hafız İbrahim ise, El-Ömeriyyesi'ni yazarken zamana önem vermediği, Hz. Ömer hayat kronolojisine bile aldırmadığı bellidir. Oysaki beş beyitlik girişinden sonra Hz. Ömer'in hayatının son sahnesinden başlar. Sonrasında ise Hz. Ömer'in Müslüman olmasını işler ve El- Ömeriyyesi'nin son şiirinde ise, Hz. Ömer'in Rıdvan ağacıyla olan hikayesine işaret ederek hatimeye geçer.

Mehmed Akif, Hz. Ömer'i Safahat'ında 184 dizelik bir şiirde işlerken, Hafız İbrahim O'nu 187 beyitlik uzunluğunda olan El-Ömeriyesi'nde işleyip adaletini, merhametini ve Allah korkusunu metheder.

Hele kocakarı hikayesinin Akif tarafından bu kadar dizede işlenirken, Hafız İbrahim tarafından dört beyitte işlenmesi; dikkat çekici başka bir noktayı teşkil eder.

Mehmet Akif'in Kocakarı İle Ömer hikayesinin yazılış tarihi, şiirin altında geçmezken, Hafız İbrahim'in El-Ömeriyesi'inin yazılıp sunulmasının tarihi bellidir; ki 8 Şubat 1918 yılıdır.

Şairlerin birleştikleri noktalar da şöyle özetlenebilir:

İki şairin Hz. Ömer'in ocak önündeki manzarasını, ateşi yakıp tutuşturmak için uğraşmasını vermeleri, o tabloyu sunmaları neredeyse birebirdir.

Mehmed Akif, bu şiirinin yazılış tarihini düşmediği için, acaba kendisi mi, yoksa Hafız İbrahim mı bu noktaya önce değinip manzarayı vermiş olduğunu söylememiz zor gözüküyor.

77 هذي مناقبه في عهد دولته ۞ للشاهدين و للأعقاب أحكيها
Divan-u Hafız, 1.c. s. 97

78 لعل في أمة الإسلام نابتة ۞ تجلو لحاضرها مرآة ماضيها
Divan-u Hafız, 1.c.s. 97

Dolayısıyla kafada şöyle bir soru işareti oluşuyor: acaba annesi Türk asıllı olduğu halde, kendisinin Türkçe bildiğine dair her hangi bir bilgi bulunmayan Hafız mı, Arapça bilip Kuran-ı Kerim meal tercümesini yapmış ve Mısır'da 11 seneye yakın yaşamış olan Akif mi diğerinden bu noktada etkilenmiş!

Başta dile getirdiğimiz ortak şartların, iki şairin ruhunda aynı izler ve etkiler yapmış olabilirliği, böyle bir noktada birleşip aynı olmalarını sağlamış olabilmesi; bunun bir yorumudur. Akif'in, Hafız'ı okumuş olması, mümkün diğer bir yorumdur.

Bununla birlikte, şairlerin birleştikleri diğer bir nokta da, Hz. Ömer'in adaletine önem vermektir.

Şairlerin, Hz. Ömer'in örnek bir idareci, bir yönetici olarak görmeleri de, yaşadıkları döneme ayna tutar ve o dönemki insanların buna ne kadar ihtiyaç duyduğunu belirler.

Başka bir birleşme noktası da, şairlerin Hz. Ömer'in ruhundaki Allah korkusunu taşıyor olmasına vurgu yapmalardır.

Nitekim Hz. Ömer'in, bir rivayete göre ve Mehmed Akif'in şirinde işaret ettiği gibi, mesuliyet anlayışı geniş ve kapsamlı idi ki tarihi kaynaklara göre şöyle düşünürdü:

«Fırat kıyısında bir deve helak olsa, bundan kendimi sorumlu hissederim»

Şairler, Hz. Ömer'i model bir yönetici olarak görmekle gerek kendi dönemindeki yöneticilere, gerekse günümüzün yöneticilerine, en alt düzeydeki idareciden en üst düzeydeki idareciye kadar önemli birkaç mesaj vermek isterler;

- Ey idareci! taşımayacağın, yerine getiremeyeceğin sorumluluğu sakın a üstlenme!
- Sorumluluk makamında olduğunda adaletli davranmalısın.
- Kendi halkının durumu ve ahvalini kendin öğrenmelisin, yakından ilgilenip takip etmelisin.
- Ahiret diye bir günün olduğunu, orada her şeyin hesabının sorulacağını unutmamalısın.

Kaynakça

Abdulhamid Sened El-Cindi, Şairül'-Nil; Hafız İbrahim, 4. Baskı, Darül' Maarif, Kahire, tarihsiz

Ahmed Kazım Ürün, Ahmed Şevki ve Mehmed Akif'te Ortak Unsurlar; Nüsha dergisi, Yıl 2, sayı: 7, Güz 2002

Divan-u Hafız İbrahim, Hazır. Ahmed Emin, Ahmed Ez-zeyin, İbrahim El-İbyari, Darul-Avde, Beyrut, Lübnan, ts.

Essaid Mahmud Abdullah, Hafız İbrahim Dirasetun Tahliliye li- siretihi ve Şiirihi, ts.

Eşref Edib, Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, Hazır. Fahrettin Gün, Ravza Matbaası, Beyan Yayınları, Ocak 2010

Hafız İbrahim; Şairü'şşe'abi ve Şairü'l Nil, 1. Baskı, Eddarul- Mısrıyye El-Lübnaniyye, Kahire, 1997

İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar(1839-1923), 2. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 2006

Mehmed Akif ERSOY, Safahat, Hazır. M. Necati Bursalı, Çile Yayınları, Bayrak Mat. San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 1997

M. Ertuğrul DÜZDAĞ, Mehmed Akif ERSOY, DN-ADEN Yayıncılık, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2006

R. İhsan Eliaçık, Mehmed Akif Ersoy, 1. Baskı, Step ajans, İlke Yayıncılık, İstanbul 2004

Tefhimu´l-Kur´an, İstanbul 1991, V